

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ БАТЬКА Й МАТЕРІ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

Юлія Журат¹, Тетяна Тернавська²

¹*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
вул. Рівненська, 14, Чернівці, Україна, UA–58004
y.zhurat@chnu.edu.ua;*

²*Кропивницький інститут державного та муніципального управління,
вул. Миколи Левицького, 73, Кропивницький, Україна, UA–25026
ternavskaya_20@ukr.net*

Презентовано теоретичні аспекти особливостей впливу батьків на формування особистості дошкільника. Зазначено, що модернізація та адаптація до реалій сьогодення змісту освіти в дошкільництві України потребують уточнення методологічного потенціалу, що координує у собі сучасні державні та європейські напрями формування дошкільної освіти, й водночас ґрунтуються на звичаях національних науковців, українській культурі. У дослідженні використано загальні наукові методи дослідження – теоретичний аналіз психологічної та педагогічної наукової літератури, аналіз законодавчих документів та узагальнення даних – та конкретні наукові – природне, відкрите спостереження.

Теоретично проаналізовано, що для формування компетентностей у дитини у фізичному, психічному, морально-етичному та духовному напрямі, самоусвідомлення та самовизначення, практично орієнтованих умінь, навичок Soft Skills, стабільності емоційного розвитку, індивідуалізації постає необхідність співробітництва закладів дошкільної освіти з батьками дітей дошкільного віку. Адже повноцінне становлення особистості дитини залежить від співпраці родини з педагогами-вихователями у процесі дошкільної соціалізації. Зазначено, що гармонійне співвідношення та єдність вимог батька і матері відображає авторитет батьків, його ефективний вплив на дитину. Водночас батьківський авторитет має своє віддзеркалення у ставленні дитини до родини і самих батьків у майбутньому, створюється генетичне і традиційне передання “батьківських засад” із покоління в покоління.

Узагальнено, що родинне виховання наявне у послідовності дій та впливів мами й тата на досягнення належної вихованості своїх дітей. Виховання дитини має бути організованим та цілеспрямованим процесом, свідомо керованим у взаємодії членів родини та вихователів дошкільного закладу освіти, під час якої реалізуються суспільно необхідні завдання освіти дітей і молоді.

Ключові слова: особистість дитини, дошкільна освіта, виховання, батьки, психологічні якості.

Постановка проблеми та стан її дослідження. Нові виклики сьогодення цивілізації та соціально-економічних перетворень у світовому суспільстві потребують відповідної мобільності у знаннях, освіті, готовності до адекватної оцінки ситуації та раціональної дії у відповідь на виклик. Орієнтація державної політики у сфері освіти передбачає обов'язкове існування у житті дитини дошкільної освіти, максимальну відповідність якої регламентовано гуманістичними особистісно-компетентнісними технологіями, оптимізацією умов та процесу здобування освіти. Такий процес має на меті створення оптимальних, безпечних та ефективних умов для формування і розвитку дитини, максимального включення участі батьків у становленні дитини, командній роботі закладу дошкільного освіти та батьків, посилення науково-практичного рівня педагогічного складу закладу дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найперша, найважливіша та першочергова роль у вихованні молодого покоління України, на чому заснована державна політика країни в освітній галузі, належить батькам. Зокрема, Законом України “Про дошкільну освіту” передбачено: “Держава надає всебічну допомогу сім'ї у розвитку виховання та навчання дитини; піклується про збереження та зміцнення здоров'я, психологічний і фізичний розвиток дітей” [4].

Про важливість сімейного виховання як виховного засобу наголошували видатні діячі світової та вітчизняної педагогіки: Я. Коменський, Й. Песталоцці, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін. Основоположні ідеї класиків педагогіки є методологічною основою теорії і практики сімейного виховання у сучасному суспільстві.

Педагоги та психологи, зокрема Н. Жмуд та О. Кравець, стверджують, що здатність співпереживати дитині, бажання захистити її властиві і чоловікові, і жінці. Однак традиційно вважають, що допомогати дитині за першим сигналом, загулювати її, співчувати тощо – завдання для гарної матері, яка більш емоційніша, ніж тато. А батько, відповідно до традиційних уявлень, “губиться” перед сльозами, перед ображеною дитиною та відгороджується від її емоційного виплеску своєю байдужістю.

Дослідниця народної педагогіки Н. Жмуд зазначає, що традиційно народження сина та доньки приймалося досить по-різному в українському суспільстві: син уважався помічником, продовжувачем родоводу, майбутнім годувальником сім'ї, тоді як донька вважалася тягарем, дитиною, на яку потрібно витрачатися [3, с. 13]. Таке ставлення в народній педагогіці до народження дітей різних статей продиктовано домінуванням чоловіка в системі “чоловік–жінка”.

З часом уявлення про “син–донька” перекладається на розуміння дефініції “батько–мати”. Традиційно роль батька в родині уособлювалася із захисником і годувальником сім’ї. Батьківське слово, наказ завжди були законом, нормою виховання. Свідченням цього є непоодинокі народні приказки: “Батькова лайка дужча за материну бійку”, “За науку цілуй батька й матір у руку”.

Як зазначає О. Кравець, батька поважали та боялися за суворість та вимогливість, жалілися та зверталися ж до матері з різними болями і радощами, йшли за допомогою і порадами. Щодо стриманості батька та ніжності матері зазначали в народі: “Батько – не мати, не поцілує і не приголубить”, “З батьком суд коротенький” [3, с. 40].

Отже, метою дослідження є теоретичне обґрунтування особливостей впливу батька і матері на становлення особистості дошкільника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Увага педагогів має спрямовуватися на головні лінії розвитку фізичного, психічного та морально-духовного здоров’я, особистісних цінностей як своєрідного внутрішнього стрижня, ціннісної етичної орієнтації з формування навичок практичного життя, емоційної сприйнятливості та сприяння розвитку індивідуальності дитини.

Реалізувати зазначені завдання повинні насамперед батьки та вихователі закладу дошкільної освіти. У зв’язку з цим постає необхідність співробітництва закладів дошкільної освіти з батьками дітей дошкільного віку, адже повноцінне становлення особистості дитини залежить від співпраці батьків та педагогів дошкільного закладу освіти. Тому на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти не втрачає актуальності питання сімейного виховання дошкільників, їх емоційного та вольового становлення.

Відповідно до багаторазових досліджень, співпереживання дитині характерне більше для матері, яка бажає захистити своє дитя. Водночас чоловік не менш вразливий до проблем свого нащадка. Однак панує така думка, що функція допомагати дитині за першим сигналом, втішати і вмовляти тощо належить гарній матері, яка віддає дитині свої емоції, виявляє свою любов до неї. А чоловікові, згідно з усталеними століттями уявленнями, незручно “кипіти” почуттями з приводу дитячого плачу, переляку, розгубленості.

Зв’язок дитини та матері від біологічного поступово повільно перетворюється у психологічний, і в усталених традиційних етичних уявленнях залишається міцним на все життя. Стосунки, які розвиваються між мамою і дитиною у процесі її життя та становлення, стають базою для майбутніх емоційних відносин.

Спільна турбота за дитиною, догляд за нею, її виховання згуртовує подружжя, об’єднує їх інтереси, побут, прагнення та цілі, складає почергову

закладку для характеристики обох як батьків. Проте до батька та матері висувається одна й та сама вимога – необхідність оберігати своє дитя від трагічних ситуацій, забезпечувати їй відчуття безпеки. Традиційно старання батька і матері в ідеалі є різноплановими: мати оберігає побут, гігієну, дозвілля та здоров'я дитини; батько ж має забезпечити для мами матеріальну та побутову можливість виконувати першочергові обов'язки.

Присутність в оточенні дитини двох типів мислення (чоловічого та жіночого) позитивно впливає на розвиток інтелектуальних здібностей дитини. Структури мислення жіночого і чоловічого типу відрізняються: чоловік мислить широко, деталізовано, зацікавлено на неживі речі; жінка ж краще розбирається в людях, їх емоціях, прагненнях та бажаннях. Чоловіки мають мислення математичного характеру, просторової орієнтації, логіки та аналізу складних речей. Жінкам характерний мовний потенціал, інтуїція, адекватність та швидкість мислення і дій відповідно до ситуації. Якщо дитину виховує тільки мама, то когнітивні здібності дитини будуть мати переважно розвиток у мовному напрямі, тоді як математичні здібності дещо занижені [2]. Маленька особистість, яка бачить у батькові відображення захисту, опори, досвідченість, знання, гарні вміння, прагнучиме бачити таким і себе, підсвідомо наслідуючи татову поведінку, звички, тембр, слова тощо.

Відповідно до аналізу історії людства з історичного та соціологічного боку, склалися дві гілки виховання дітей та молодого покоління: сімейна та суспільна. Суперечка щодо якості одного чи другого інститутів виховання вирішується однозначним рішенням, а саме: єдність у вихованні, яке виконує родина та заклад дошкільної освіти, забезпечує успішне формування психологічно, соціально та фізично здорової особистості. Заклади дошкільної освіти, приватні школи розвитку, загальноосвітні заклади, вищі навчальні заклади освіти, гурткові та позакласні заклади освіти у якості суспільного виховання гармонійно доповнюють розвиток особистості дитини із вихованням у родині. Ефективність гармонійного становлення особистості значно покращується у процесі сімейно-суспільного виховання: тандем у вихованні, який виконують дитячий садок і родина, забезпечує певну системність роботи, вироблення необхідних стереотипів та ключових життєвих компетентностей у дитини.

Взаємодія у єдності закладу дошкільної освіти та родини передбачає наявність у батьків та вихователів відповідальності, виховання дитини у контексті родинної єдності, співпраці, співчуття та взаємодопомоги. Реалізація особистісно-орієнтованої освітньої технології у вихованні дошкільнят, як наслідок реалізації мети, завдань та принципів дошкільної освіти, є основним засобом налагодження гармонійної взаємодії вихователів та батьків.

Послаблення уваги до духовних цінностей та збільшення труднощів у сімейному вихованні продукує кризу у сучасних сім'ях. Проблема у самоусвідомленні молодих батьків своєї ролі, занепад соціалізації, зневага до освітньої діяльності дитини, присутність дисбалансу у меті, завданнях виховання, закономірностях розвитку психічних характеристик маленької особистості негативно відображаються на узгодженості молодого сім'ї, що уповільнює повноцінне та гармонійне становлення особистості дитини. Часто несумісність думок та цінностей у мами та тата з приводу напрямів виховання своєї дитини підвищує ризик виплеску негативних емоцій дорослими членами родини та не найкраще впливає на формування дитини. Саме в такому випадку має бути налагоджена ефективна співпраця між закладами дошкільної освіти та батьками.

Трапляються випадки негативного, або недостатнього впливу на дитину з боку батьків: хтось не хоче взагалі виховувати дитину, хтось навіть не вчиться це робити, а хтось – взагалі не розуміє для чого потрібно виховувати. Є батьки, які просто лінуються докладати психічних та фізичних зусиль у вихованні своєї дитини. Постає необхідність кваліфікованої допомоги фахівців закладу дошкільної освіти, які мають у своєму арсеналі чимало заходів та засобів для формування позитивних звичок, навичок, раціональних способів діяльності маленької особистості.

Ефективне співробітництво сучасного закладу дошкільної освіти та сім'ї реалізується у здатності дорослих домовлятися про виховні та освітні вимоги, технології та засади педагогічного впливу як у дитячому садку, так і вдома у родині, обов'язково домовляючись про їхню відповідність і для мами, і для тата.

Будь-яке виховання починається ще у віці немовляти, забезпечуючи маленьку дитину первинними знаннями та розумінням навколишньої дійсності. Далі, для повноцінного становлення, дошкільне виховання родини поступово доповнюється суспільним, національним, етнічним та духовним наповненням; залучанням дитини до духовної культури, етичних та моральних надбань цивілізованого суспільства.

Кожна родина має свої форми та методи виховання, створює своє наповнення та зміст, які залежать від загальної культури батьків та традицій у їхніх родин. Часто у сучасних сім'ях виховання є довільним, відбувається фрагментарно, стихійно, без чіткої системи та науково-культурного підходу.

На допомогу сучасним сім'ям приходять сучасний заклад дошкільної освіти, який є обов'язковою ланкою загальної системи освіти України. Освітньо-виховний процес у такому закладі відбувається відповідно до діючої програми, укладачами якої є фахівці з галузі фізіології, психології, медицини, педагогіки та методики виховання, ухваленої Міністерством освіти і науки України.

Відповідно до настанов фахівців психолого-педагогічної сфери у процесі дошкільної освіти потрібно виконувати такі умови:

- виразний емоційний характер сімейного виховання, який ґрунтується на сімейних почуттях, любові, ніжності, підтримці, взаємин у почуттях дітей та їхніх батьків;
- включення дитини у взаємодію та спілкування із людьми, групою однолітків та однодумців;
- дотримання принципу наступності у хронологічному порядку під час взаємодії родини та закладу дошкільної освіти у процесі безпосереднього освітньо-виховного процесу;
- набуття досвіду дитиною через сім'ю, як найпростішу школу соціалізації дитини у суспільстві;
- дотримання паралелей у меті та змісті суспільного та родинного виховання;
- збільшення та розширення тривалості періоду адаптації дитини від родини до закладу дошкільної освіти;
- гармонійне та всебічне виховання особистості дитини, яке охоплює розвиток мовних, розумових, моральних та етичних здібностей малюка.

Дошкільна освіта України та заклади, які її виконують, мабуть за мету підготувати дітей до освітнього процесу у загальноосвітньому закладі. Родина та освітній заклад повинні працювати у злагоді, ефективному тандемі в умовах співробітництва із дотриманням вимог сучасного суспільства, швидкоплинних соціально-економічних перетворень, епідеміологічних та військових викликів, а саме:

- дотримання взаємодії між усіма стейкхолдерами дошкільної освіти в рамках неперервного освітнього процесу;
- забезпечення належних умов для дитини вихователями дошкільного закладу, що сприятиме збереженню здоров'я, гармонізації засад для розвитку особистості дитини та довірі родини у взаємодії закладу із батьками;
- створення адекватних умов для ефективної комунікації та освітньо-виховного процесу педагога та батьків, для створення оптимального уявлення батьків про зміст, технології та методики виховання дитини.

Базові риси характеру дитини формуються у родинному колі, розвиваються її особистісні риси, прищеплюються національно-духовні основи свідомості, зрештою, відбувається повноцінне становлення особистості дитини загалом. Василь Сухомлинський зазначав, що "...сім'я – це повноводна річка, водами якої живиться держава". Найтонші риси особистості маленького громадянина, майбутнього працівника-професіонала, культурної освіченої людини нашої держави відшліфовуються вихованням у родині та у соціумі [1, с. 316].

Родинне виховання наявне є у послідовності дій та впливів мами й тата на досягнення належної вихованості своїх дітей. Виховання дитини має бути організованим та цілеспрямованим процесом, свідомо керованим у взаємодії членів родини та вихователів дошкільного закладу освіти, під час якої реалізуються суспільно необхідні завдання освіти дітей і молоді.

Висновки та результати дослідження. Батько й мати – перші і найулюбленіші та найрідніші люди для своїх дітей, які захищають і бережуть їх здоров'я та життя, створюють умови для повноцінного розвитку. Теоретично обґрунтовано, що життя у родині із люблячими татом і мамою відкриває для маленької дитини неосяжні можливості для прояву власного “Я”, сприяє формуванню інтересу до навколишнього життя; допомагає дошкільнику усвідомити себе неповторною особистістю з індивідуальними рисами. Але все це є можливим лише за наявності правильно організованого впливу на розвиток особистості дитини в умовах сім'ї та закладу дошкільної освіти.

-
1. Лисенко Н. В. Етнопедагогіка дитинства. Київ : Слово, 2011. 720 с.
 2. Михайлова І. Сила родини – в любові. Дошкільне виховання. 2018. № 8. С. 18–19.
 3. Мосіяшенко В. А. Українська етнопедагогіка. Суми : Університетська книга, 2010. 175 с.
 4. Про дошкільну освіту: Закон України від 11 липня 2001 року. Законодавство про освіту. Київ : Парламентське видавництво, 2002. 159 с.

*Стаття: надійшла до редколегії 20.05.2022
доопрацьована 01.06.2022
прийнята до друку 15.06.2022*

**THEORETICAL ASPECTS OF BOTH PARENTS' INFLUENCE ON THE
FORMATION OF THE PRESCHOOLER'S PERSONALITY****Yuliia Zhurat¹, Tetiana Ternavska²**

*¹Yuri Fedkovich Chernivtsi National University,
Rivnenska Str., 14, Chernivtsi, Ukraine, UA-58004
y.zhurat@chnu.edu.ua;*

*²Kropyvnytskyi Institute of State and Municipal Governance,
Mykola Levytskoho Str., 73, Kropyvnytskyi, Ukraine, UA-25026
ternavskaya_20@ukr.net*

The article describes the theoretical aspects of the parents' influence on the formation of the preschooler's personality. It is noted that modernization and adaptation to nowadays realities of preschool education curriculum in Ukraine requires the introduction of clear methodological principles, which take into account current global and European trends in preschool education and, at the same time, are based on national heritage and Ukrainian culture. The research uses general scientific research methods i.e. theoretical analysis of psychological and pedagogical scientific literature, analysis of legislative documents and generalization of data, and specific scientific methods such as natural, open observations.

It is theoretically grounded the importance of cooperation between the preschool institutions and preschoolers' parents for the development of their physical, mental and moral health, their self-identification and self-awareness, for the development of their practical and soft skills, ethical orientations and emotional receptivity. The overall development of the child's personality depends on the cooperation of the family and preschool teachers in the process of child's socialization in preschool institutions. It is noted, that parental authority depends on the unity of both parents' demands on the child and on the ability to successfully use their parental authority. Parental authority mirrors the attitude of preschoolers to their families in the future perspective, because they will project the same attitude on their children.

It is generalized that family upbringing is manifested in constant actions and influence of mothers and fathers to achieve the proper education of their children. Raising a child should be an organized and purposeful process, consciously guided by the interaction of family members and teachers in preschool educational institutions, where socially necessary tasks of children and youth education are implemented.

Keywords: child's personality, preschool education, upbringing, parents, psychological qualities.